

Bereti Gábor

Felszabadulni muszáj

Szabó T. Anna: Kerített tér

Ha van egyáltalán a költészetnek feladata, akkor az az emberi jelenségnek az önálló lírai beszéd megalkotása révén történő leképezése úgy, hogy képes legyen ezáltal érvényesen szólni arról, ami a leginkább költői: vagyis az emberről. A maga létét, határait kereső poézisnek ugyanakkor a lírai lehetőségek korlátozatlan terére van szüksége ahhoz, hogy nyitott, szabad és szárnyaló költészetté formálódhasson. Kérdés tehát, hogy a határtalan lírai lehetőségek tere helyett a kerített térben élő költészet lemond, lemondhat-e a nyitottság, a szabadság, a szárnyalás lehetőségéről? A kihívásra Szabó T. Anna legújabb, *Kerített tér* című verskötetében a kortárs költészet elmozdulásait is követő, szimpatikus választ ad.

A feladat nem könnyű, hiszen egy korszerűnek tekinthető költészet nem nélkülözheti a leírás és a láttatás céljait szolgáló egyedi megformálási technikát, amit csupán egy konzekvens, stiláris jegyekkel határolt, művészi nyelv hitelesíthet. Míg azonban egyfelől a poézis belső, szintaktikai határait kijelölő kötött, ha tetszik nyelvkritikai ilhetettségű zárt nyelviség, úgy másfelől a szövegen kívüli kötetlen és végtelen világ szemiotikai lehetőségeit hordozó (ön)referenciális és reflexív, azaz nyitott „költői” lény a szabadság feltétele. Szabó T. Anna munkáit is e térbe helyezve érdemes áttekintenünk, hogy kiderüljön, költészete a zártság és nyitottság paradox hálózatában milyen képet közvetít önmagáról.

Kötete egy előverset követően hat fejezetből áll, melyek nyomatékosabb szerkesztői szándék esetén szigorúbban vett tematikus egységekké is összeállhattak volna. Így viszont a szerkesztés megengedő módja szinte kínálja az olvasati tematizáció lehetőségét. Élve az alkalommal már első olvasatra feltűnik, hogy a fejezetcímek elsősorban asszociációs jellegűek, hogy a ciklusok szinte mindegyikében találunk a nőiséget kifejező, intellektuális, istenes vagy politikai stb. témájú verset. Például az első, *Szilánk* című ciklus, melyben a megkapó, *Asszony* című, a feminizmus témakörét gazdagító vers is helyet kapott, néhány a női princípiumot felmutató, *Éva, Vérbeszéd* verssel zárul. Hogy aztán a következő, *Optika* című ciklus ugyancsak a témára hajazó – *Légy – Vagyok*, című opussal kezdődjék. Talán nem érdemtelen e többrétegű és szövegeköziséggel is gazdagított munka néhány a női sorsot, hivatást idéző jellegzetes sorát idéznünk: „*Gondold: a tested levegő. / Röhögj, akár egy hülye viccen. // Nyúlj magadhoz, rántsd ki, ha fáj. / Mérget, krokodilt, nyelj le mindent. / Fogd be és szűlj, ha már muszáj.*”

A fejezetek témák szerinti tagolása az *Örökösök* ciklus esetében a legkövetkezetesebb. Szerzőnk ide a politikai tartalmú, s ez már önmagában is figyelemre méltó, verseit gyűjtötte. Hiszen irodalmunk elmúlt jó két és fél évtizedében a korszerűség egyik legfőbb szemiotikai kritériuma a közélet és politikamentesség volt. Irodalmunk palettájáról a társadalmi élet változásait követő munkák ugyan nem tűntek el teljesen, de a privátstátusnak a kánon rangjára emelkedő hegemoniájával szemben a korszerűtlenség bélyegét, a néhány karanténba szorított alkotón kívül, vajh ki kívánta volna magára venni. Am a közelmúltban a politikumot ismét az esztétikum szférájába emelő néhány ígéretes kísérlet

történt. Érzékelve ezt Szabó T. Anna is, dicséretére legyen mondva, kötetébe egy csokornyí közéleti témájú verset is beválogatott. S kötetének egyik kiemelkedően magas színvonalú, *A nárcizmus emlékműve* című munkáját is ezek között találjuk: „*Mert szépek mind, mert jók vagyunk, / mert színről színre látunk mindent. / Mércénk és célunk: önmagunk. / Az angyal elfeledte Istent*”, olvashatjuk az utolsó versszakban. S ha most a homogenizáló kánon értékrendjét követve a kerített tér e remekéről hallgatnunk kellene, azt minden bizonnyal szerzőnk poézisének frissessége, korszerűsége sínylené meg.

A kerített tér otthonosságába fogadott verseknek azonban nemcsak szemiotikai, de szemantikai feltételeknek is meg kell, meg kellett felelniük. Szabó T. Anna míg egyfelől a tabuk nélküli témaválasztás költője, másfelől hezitálni látszik, hogy a kerített tér otthonossága kedvéért, avagy ellenében túllépjen-e a homogenizáló nyelvhasználat korlátain, hiszen a metaforikusságot nélkülöző beszédmód a kötet egész anyagára jellemző. Verselésén a különböző és gyakran egymással is feleselő esztétikai ideológiák némelyikének túlzó hatása érződik. De miről is van szó közelebbről?

Mostani ismereteink szerint a szó az irodalmi nyelvben dologgá, jelként funkcionáló meghatározottságán túlmutató vonatkozássá válik, miáltal az ismeretlennel kerül kapcsolatba, s lesz az eddig még nem ismert ismertté tételének eszközévé. A valóság eddig ismeretlen része épp a szavaknak szó-dolgokként való műalkotásbeli egymásra vonatkozása révén válik ismertté számunkra. A fikcióban a szó-dolgoknak nem csupán mint szónak a jel által közvetített jelentése, hanem felhangjain keresztül az ismeretlennel, az ismeretlen dologgal való érintkezése, és így az ismeretlent ismertté tevő potenciális ereje is feltárul. Itt a megismerés munkája mellett a felismerés kibomló lehetősége is hangsúlyt kap, mert a megismerést a felismerés aktusa avatja teljessé. S mivel az egyéb megismerésformákhoz hasonlóan az irodalom sem közvetlenül a valósággal, hanem annak írás- és szójelek szó-dolgokként egymásra vonatkoztatott másával, a nyelvvel dolgozik, ezért a művet műalkotásként, művészetként csak akkor vehetjük számításba, ha az a maga eredeti nyelvhasználati módjával képes a dolgok és viszonyok befogadói felidézésére, az emberi jelenségnek az önálló lírai beszéd megalkotása révén történő leképezésére, ismertté tételére. Ehhez pedig nyelvtechnikai eszköztárának, a techné tabuktól mentes teljességére és szabad használatára van szüksége.

Ezért biztatjuk a költőnőt, hogy a jövőben a témák szabad használata mellett vállalkozzon a techné, a beszédmód korlátoktól, tabuktól mentes alkalmazására is. Hiszen amíg líráját a felismerés nem avatja a teljesség részévé, verselésén mindaddig a homogenizálás szövegirodalomná szintelenítő befolyása érződni fog. Ennek egyik változata pl. a verset mondókévvá szimplifikáló hatás, amit szerzőnk esetében a kötött formák előszeretettel történő alkalmazása még föl is erősíthet.

Szabó T. Anna széles látókörű, érzékeny lírikus, amit poézisében az emancipáció mozzanatát esztétikumává avató jelentésképzés gesztusa is alátámaszt. S épp ez, a műben működő igazság sokoldalú kifejezésére képesítő fogékonysága emeli őt a kerített tér világában ellévő kortársi költészet színvonala fölé. Mínderre bizonyosságul említtem meg végül néhány kiemelkedően szép versének a címét, *Au lecteur, Szilánk, Necessé*, s idézem a *Határkisértő* című, két részből álló opus második, mert hibátlan, s nyelvhasználatában is kiszínesedő három versszakos részét: „*Áthulldogál az álmodba a hó, / vagy épp álmodból hullik ide át, / ahogy morzsolja porrá a valót, / és szétolvasztja az egy-ideát, // a nyelv alatt jég, szúrórs verszilánk, / a levegőben rothadó avar, / aki ott túl van, úgy gondol miránk, / hogy úrból alvilági port kavár. // Az ittben-ottban légy te a határ, / a semmiből álmodd elő magad, / magad legyél, aki magadra vár, / míg szilánkjaid egyre hullanak – „*

(Magvető, Budapest, 2014)